

ԽՆՁՈՐԵՆՈՒ ԵՎ ՏԱՆՁԵՆՈՒ ՄԻ ՔԱՆԻ ՆՈՐ ՍՈՐՏԵՐԻ
ԱԿՐՈԿԵՆՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԼՆԵՒՆԱԿԱՆԻ ԲԱՐՁՐԱՎԱՆԴԱԿՈՒՄ

Մոտակա տարիներում պտուղների և հատապտուղների արտադրության ընդարձակումը և տարածությունների ավելացումը հնարավորություն կտա բավարարելու աղագրնակչության աճող պահանջմունքները, տարվա մեծ մասը նրանց ապահովելու թարմ պտուղներով: Դրան կարելի է հասնել գոյություն ունեցող այգիների բերքատվությունը բարձրացնելու և նոր այգիներ հիմնելու միջոցով:

Բերքատվությունը բարձրացնելու և բարձրորակ պտուղների ստանալու համար անհրաժեշտ է նոր հիմնվող այգիներում տնկել տվյալ գոտու հողակլիմայական պայմաններին հարմարված լավագույն սորտեր: Հայաստանի լեռնային շրջաններում (որտեղ նախկինում պտղաբուծություն համարյա գոյություն չի ունեցել) պտղաբուծությունը գտնվում է զարգացման բուռն շրջանում և բանի որ եղած տնկարկների սորտային կազմը այնքան էլ հարուստ չէ, ապա անհրաժեշտ է այն լրացնել նոր լավագույն սորտերով: Սորտերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս գոյություն ունեցող բազմաթիվ և սելեկցիոն ճանապարհով ստեղծված նոր սորտերից ընտրել լավագույնները և այն տարածել արտադրության մեջ:

Ուսումնասիրությունները կատարվել են խնձորենու և տանձենու ժողովրդական ու ժամանակակից սելեկցիայի մի քանի սորտերի վրա, լեռնականի բարձրավանդակի պայմաններում, ընդ որում տանձենու սորտերը գտնվել են բերքատվության սկզբնական շրջանում, իսկ խնձորենու սորտերը՝ լրիվ ապրանքային բերքատվության մեջ:

Բերքի որակական ցուցանիշները և ապրանքայնությունը

Պտղի հասունացման ժամկետը սորտի գլխավոր առանձնահատկություններից մեկն է, որը որոշ շափով պայմանավորում է նրա տարածումը և օգտագործման բնույթը։ Ուստի սորտերի ուսումնասիրության և նկարագրության ժամանակ նշելով դրանց տնտեսական արժեքավոր հատկությունները, մեծ ուշադրություն է դարձվում այդ հատկանիշի վրա։

Պտղի հասունացման ժամկետները պայմանավորված են ոչ միայն սորտի առանձնահատկություններով, այլև նրա աճման միջավայրի պայմաններով։ Հատկապես մեծ է կլիմայի դերը։ Սորտերը հյուսիսից հարավ տեղափոխելիս պտղի հասունացումը տեղի է ունենում ավելի վաղ ժամկետում։

Լենինականի բարձրավանդակի պայմաններում, ըստ պտղի հասունացման ժամկետների, ուսումնասիրվող խնձորենու և տանձենու սորտերը խմբավորվում են հետևյալ կերպ.

Խնձորենի

1. Վաղ ամառային	— Աստրախանի կարմիր:
2. Ամառային	— Պապիրովկա, Տիտովկա, Արկադ ձմեռային:
3. Աշնանային	— Ռեբրիստոյե, Ռենետ Ռեշետնիկովի, Օլեգ, Ֆլավա:
4. Չմեռային	— Պեպին. Չերենեկո, Բիսմարկ, Բաբուշկինո, Կալիլ անիսի:

Տանձենի

1. Ամառային	— Սուխումի գյուշես, Կղըլ-արմուդ, Ջիր-Նադրի, Բեսսեմյանկա:
2. Աշնանային	— Լեոնային գեղեցկուհի, Միշուրինի հիշատակին, Բերե Ամանլի, Անտառային գեղեցկուհի, Մալաշա:
3. Ուշ աշնանային	— Հեղինե, Լենինականի ուշահաս:
4. Չմեռային	— Միշուրինի Բերե ձմեռային, Կյուրզուկի:

Բերքավորությունը, Դա կենսաբանական և տնտեսական գրվածավոր հատկություններից մեկն է, որի ցուցանիշով տրվում է սորտի արտադրական զնահատականը։

Տարբեր սորտերից ստացված բերքը համեմատելու համար վերցվել է յուրաքանչյուր սորտի 3 ծառից ստացված բերքը։ 1963

թվականին, խիստ անբարենպաստ կլիմայական պայմանների պատճառով, ուսումնասիրվող խնձորենու և տանձենու սորտերի մի մասից բերք շատացվեց և այն սորտերից, որոնք պտղաբերեցին, ստացվեց շատ ցածր բերք:

Բերքի հաշվառման ավյալները բերվում են աղյուսակ 1 և 1ա-ում:

Պտուղների որակական ցուցանիշները որոշելու համար ընտրված երեք ծառից վերցվել է նմուշ, յուրաքանչյուրից 100 պտուղ: Յուրաքանչյուր նմուշում որոշվել է. միջին, 10 խոշոր և ամենամեծ պտուղների կշիռները, ինչպես նաև ստանդարտ պտուղների քանակը:

Ըստ ստանդարտ պտուղների քանակի խնձորենու սորտերը կառելի է խմբավորել հետևյալ ձևով.

1-ին խումբ՝ 50% -ից ցածր	— Տիտովկա, Կալվիլ անխի:
2-րդ խումբ՝ 50—60%	— Պապիրովկա, Ֆլավա, Ռեբրիստոն, Օլեգ, Բաբուշկինո:
3-րդ խումբ՝ 60—70%	— Աստրախանի կարմիր, Պեպին Չերնենկո, Արկադ ձմեռային:
4-րդ խումբ՝ 70—80%	— Բիսմարկ, Ռենետ Ռեշետնիկովի:

Ըստ պտղի մեծության՝

Միջինից ցածր՝ 50—75 գ	— Արկադ ձմեռային, Ռենետ Ռեշետնիկովի, Պապիրովկա, Աստրախանի կարմիր, Ֆլավա, Բաբուշկինո:
Միջին՝ 75—100 գ	— Տիտովկա, Ռեբրիստոն, Պեպին Չերնենկո, Կալվիլ անխի, Օլեգ, Բիսմարկ:

Տանձենու սորտերը ըստ ստանդարտ պտուղների քանակի՝

1-ին խումբ՝ 60% -ից ցածր	— Կյուրգուլի:
2-րդ խումբ՝ 60—70%	— Միշուրինի Բերե ձմեռային:
3-րդ խումբ՝ 70—80%	— Լեոնային գեղեցկուհի, Միշուրինի հիշատակին, Սուխումի գյուշես, Լենինականի ուշահաս, Բերե Ամանլի, Բեսսեմյանկա:

4-րդ խումբ՝ 80—90%

— Կզըլ արմուդ, Անտառային գեղեցկուհի, Հեղինե, Մալաշա, Զիր-Նադրի:

Ըստ պտղի մեծության՝

Միջինից ցածր՝ 50—100 գ — Կյուրդուկի, Զիր-Նադրի, Կզըլ արմուդ, Սուխումի դյուշես:

Միջին՝ 100—150 գ — Լեոնային գեղեցկուհի, Մալաշա, Բեսսեմյանկա, Բերե Ամանլի, Միշուրինի բերե ձմեռային, Անտառային գեղեցկուհի:

Միջինից բարձր՝ 150—200 գ — Միշուրինի հիշատակին:

Խոշոր՝ 200—300 գ — Լենինականի ուշահաս, Հեղինե:

Պտղի համի որոշումը: Սորտի տարբերիչ և տնտեսական արժեքավոր հատկանիշներից մեկը համարվում է պտղի համը, որը որոշվում է համտեսի միջոցով: Պտղի համը պայմանավորված է ոչ միայն քիմիական կազմով, այլև ֆիզիկական հատկություններով: Հիմնական նյութերը, որոնք որոշում են պտղի համը, շաքարներն են, թթուները և դրանց դուգորդումը, ինչպես նաև համի տարբերիչ անհատական երանգավորումները՝ բուրմունքը, տափաթյունը, դառնությունը և այլ հատկանիշներ: Պտղամսի թանձրությունը (կոնսիստենցիան) նույնպես մեծ դեր ունի պտղի որակական գնահատականը տալիս, որը լինում է խոշորահատիկ, մանրահատիկ, ալրային, նուրբ, հյութալի, չոր և այլ զուգակցումներով: Ըստ համտեսի տվյալների՝ խնձորենու սորտերից բարձր գնահատականի են արժանացել Բիսմարկ, Պեպին Զերենկո, իսկ ցածր գնահատականի՝ Ֆլավա, Օլեգ, Բաբուշկինո, Ռեբրիստոյե, Ռենետ Ռեշետնիկովի, Արկադ ձմեռային և Տիտովկա սորտերը:

Տանձենու սորտերից բարձր գնահատական են ստացել՝ Անտառային գեղեցկուհի, Հեղինե, իսկ ցածր՝ Սուխումի դյուշես, Կյուրդուկի, Զիր Նադրի սորտերը:

Պտղմեքի ֆիզիկական կազմը: Սրա միջոցով որոշում են համը, սննդային արժանիքները և օգտագործման բնույթը: Պտղի միական կազմը հիմնականում կախված է սորտից, աճման միջավայրի պայմաններից և պտղի հասունացման աստիճանից: Զանազան գոտիներում տարբեր հասունացման ժամկետ ունենալու դեպ-

Սորտի անվանումը	Տնկման տարեթիվը	Հաշվառվող ծառերի քանակը	Մազկման ուժը բալով	Պտղաբերման ուժը բալով	Հալարած թափու- կի քանակը			Բնութագրված օրը	Փաստացի հալարած բերքի քաշը կգ-ով	Հալարած թափուկի և բերքի ընդհանուր քաշը կգ-ով	Երևա ծառի փաստացի բերքը կգ-ով	Մեկ ծառի բերքը կգ-ով
					Ցիգիլուդիական թափուկ	Պտղականով վա- րակված թափուկ	Ընդամենը թափուկ					
Աստրախանի կարմիր	1938	4	4,0	4,0	7,9	16,5	24,4	8/8	116,2	190,6	175,6	47,6
Պապիրովկա	1939	5	3,0	3,0	11,8	18,0	29,8	10/8	40,5	70,3	57,1	14,0
Տիտովկա	1938	6	4,0	4,0	6,9	22,9	29,8	14/8	108,6	138,4	113,3	23,0
Յլավա	1939	5	4,0	4,0	16,3	37,3	53,6	12/9	159,5	213,1	136,5	42,6
Ռեբրիստոյե	1939	3	3,0	3,0	6,1	19,8	25,9	27/8	40,4	66,3	66,3	22,1
Պեպին Չերնենկո	1938	4	4,0	4,0	5,2	12,5	17,7	17/9	151,2	168,9	145,6	42,2
Բիսմարկ	1938	5	5,0	4,0	4,5	13,2	17,7	15/9	185,2	203,2	140,6	50,7
Կալվիլ անխի	1938	3	4,0	3,0	5,5	14,0	19,4	29/9	80,0	99,4	99,4	33,1
Ռենետ Ռեշետնիկովի	1939	3	4,0	4,0	5,2	15,2	20,4	3/9	114,3	124,7	124,7	41,5
Արկադ ձմեռային	1938	4	3,0	2,0	2,8	4,5	7,3	17/8	33,3	40,6	37,9	10,1
Օլեգ	1939	5	3,0	3,0	6,5	20,0	26,5	22/8	86,0	112,5	94,4	22,5
Բարուշկինո	1940	3	2,0	3,0	1,3	2,9	4,2	16/9	24,5	28,7	28,7	9,6

Տաճենու սոճերի բերքի հաշվառման տվյալներ (1962 թ.)

Սորտի անվանումը	Տնկման տարեթիվը	Հաշվառվող ծառերի քանակը	Մտղման ուժը բալ-ով	Պտղաբերման ուժը բալ-ով	Հավաքած թափու- կի քանակը			Բերքաձավաթի օրը	Փաստացի հավաքած բերքի քանակը կգ-ով	Հավաքած թափուկի և բերքի ընդհանուր քանակը կգ-ով	Երկր ծառի փաստացի բերքը կգ-ով	Մեկ ծառի բերքը կգ-ով
					Ֆիզիոլոգիական թափուկ	Պտղակիրով վա- րակված թափուկ	Ընդամենը թափուկ					
Հեռնային գեղեցկուհի	1951	6	5,0	4,0	17,1	40,6	57,7	22/9	148,4	206,1	96,1	31,3
Միշուրինի հիշատակին	1951	5	5,0	4,0	11,2	19,1	30,3	22/9	70,0	100,3	56,9	20,0
Հեղինե	1951	5	5,5	4,0	19,7	20,1	39,8	25/9	139,1	178,9	112,7	35,8
Հեռնականի ուշաճաս	1951	5	5,0	3,0	35,2	28,0	63,2	20/9	26,5	89,7	62,8	18,0
Սուխոմի դյուշես	1951	3	4,0	3,0	1,3	1,5	2,8	21/8	38,0	40,8	40,8	13,6
Կղըլ-արմուգ	1951	4	4,0	4,0	2,0	2,6	4,6	23/8	50,1	54,7	49,0	14,4
Ջիր Նադրի	1951	3	4,0	4,0	5,8	13,1	18,9	6/9	29,5	48,4	48,4	16,1
Բերե-Ամանլի	1951	3	3,0	3,0	0,3	1,6	1,9	7/9	25,5	27,4	25,5	9,1
Անտառային գեղեցկուհի	1951	3	5,0	4,0	11,5	13,7	25,2	8/9	51,5	76,7	76,7	25,5
Մալաշա	1951	3	4,0	2,0	2,5	3,7	6,2	6/10	10,4	14,7	14,7	5,0
Կյուրդուկի	1951	3	2,0	2,0	0,5	0,6	1,1	13/9	8,5	14,7	11,5	3,8
Միշուրինի բերե ձմեռային	1952	3	4,0	3,2	1,4	1,9	8,3	6/10	13,0	16,3	16,3	5,4
Բեսսեմյանկա	1951	5	4,0	2,0	0,4	1,0	1,4	18/9	11,5	12,9	12,9	4,3

քում քիմիական կազմը փոփոխվում է (տե՛ս աղյուսակներ 2, 2ա)։

Պահուսնակության որոշումը։ Պահունակությունը որոշելու համար ընտրվում են առողջ, առաջին տեսակի պտուղներ (յուրաքանչյուր սորտից 100 պտուղ)։ Պահելու ընթացքում ստուգվում և նշվում են պտղի մաշկի գունավորման փոփոխությունը, սպառողական հասունացման սկիզբը, գերհասունացումը, թառամումը, փտումը և համի կորուստի սկիզբը։ Պահունակության վերջին նշաններն են՝ պտուղների 10%-ից ավելի մասնայական փտումը, համի կորուստը և թառամումը։

Ըստ պահունակության տեղության խնձորենու սորտերը խմբավորվում են հետևյալ հերթականությամբ.

20—40 օր՝ Պապիրովկա, Տիտովկա, Արկադ ձմեռային, Օլեգ, Աստրախանի կարմիր։

40—60 օր՝ Ռեբրիստոյե, Ռենետ Ռեշետնիկովի։

60—100 օր՝ Բաբուշկինո։

100—175 օր՝ Կալվիլ անխի, Ֆլավա։

175—220 օր՝ Բիսմարկ, Պեպին Չերենկո։

Տանձենու սորտերը խմբավորվում են՝

Մինչև 20 օր՝ Բեսսեմյանկա, Սուխումի գյուշեա, Կյուրդուկի, Ջիր-Նագրի, Մալաշա, Բերե Ամանլի, Կզըլ արմուգ, Անտառային գեղեցկուհի։

Մինչև 50 օր՝ Լեոնային գեղեցկուհի, Միշուրինի հիշատակին։

Մինչև 70 օր՝ Լենինականի ուշահաս, Հեղինե, Միշուրինի բերե ձմեռային։

Վնասատուների և ճիվանդությունների ուսումնասիրությունները

Վնասատուները և հիվանդությունները մեծ վնաս են հասցնում ժողովրդական տնտեսությանը, դրանք դանդաղեցնում են ծառերի աճեցողությունը, իջեցնում բերքատվությունը և վատացնում պտուղների ապրանքայնությունը։ Հիվանդությունների և վնասատուների նկատմամբ դիմացկունությունը միայն սորտային առանձնահատկությունն է, այդ գործում մեծ դեր ունեն նաև աճման միջավայրի պայմանները, ծառերի վիճակը, հասակը և բույսերի անհատական առանձնահատկությունները։

Յաճր ագրոտեխնիկայի և բույսերի վատ վիճակի դեպքում նրանց դիմացկունությունը հիվանդությունների և վնասատուների նկատմամբ նվազում է։ Ուսումնասիրության տվյալները ցույց են

Խնձորենու սորտերի բիմիական կազմի տվյալները (1962 թ.)

Սորտի անվանումը	Երբ է կատարված անալիզը	Չոր նյութի	Շաքարներ			Բյուրեղյան	Պակարին	ՓԽ	Մանրթուփյուն
			բնդճանուր քանակը	խմկերտ	սակավոր				
Օլեգ	16/10	10,2	7,3	6,38	0,98	0,61	1,125	3,55	
Բարուշկինո	16/10	13,97	10,23	8,69	0,75	0,32	—	3,8	
Ռերրխտոյե	15/9	12,7	7,7	6,71	0,99	0,86	—	3,15	
Ֆլավա	29/1	10,61	7,59	7,48	0,11	0,48	0,670	2,6	
Աստրախանի կարմիր	20/8	12,27	7,92	6,38	1,54	0,94	—	2,75	
Ռենեսո Ռեշետնիկովի	16/10	12,4	7,2	7,2	—	0,61	1,108	3,5	
Պեպին Չերենենկո	29/1	10,01	7,92	6,82	1,1	0,40	0,290	2,7	
Արկադ Ճմեռային	15/9	12,39	9,38	6,28	3,1	0,29	—	3,85	
Բիսմարկ	13/10	10,2	7,7	6,82	0,88	0,83	0,133	3,3	
Կալվիլ անիսի	29/1	11,81	8,3	8,3	—	0,50	0,780	4,8	
Պապիրովկա	20/8	12,82	8,3	6,60	1,70	1,22	—	2,60	
Տիտովկա	15/9	10,99	6,82	6,82	—	0,61	—	3,45	

Տանձենու սորտերի բիմիական կազմի տվյալները (1962 թ.)

Սորտի անվանումը	Երբ և կատարված անալիզը	Չոր նյութեր	Շաքարներ			Թթվությունը	Փնկային	P ₂₄	Սանթոբիոմետր
			Ընդհանուր քանակը	Խնկերաց	սախարոզաց				
Միշուրիկի բերե ձմեռային	13/10	13,07	9,23	8,03	1,20	0,11	0,665		
Լեոնային զեղեցկուհի	9/10	12,99	10,68	8,3	2,38	0,05	0,141	4,2	
Հեղինե	9/10	14,74	9,69	9,69	—	0,053	0,690		
Լենինականի ուշահաս	1/10		8,58	7,28	1,30	0,1			
Միշուրիկի հիշատակին	9/10	13,24	9,23	8,13	1,10	0,080	0,856		
Բեսսամյանկա	15/9	14,59	8,30	7,2	1,1	0,09	—	—	
Սուխոմի գյուղես	4/9	12,53	6,60	6,10	—	0,21	—	—	
Կյուրդուկի	16/10	15,9	8,69	7,7	0,99	0,08	0,083		
Ջիր Նադրի	13/9	14,32	9,30	7,38	1,92	0,21	0,715		
Անտառային զեղեցկուհի	13/9	13,37	6,82	5,93	0,89	0,11	0,832		
Բերե Ամանլի	13/9	14,87	9,48	8,48	1,00	0,27	0,665		
Մալաչա	13/9	15,27	8,80	8,03	0,77	0,13	0,665		

ապրիլ, որ խնձորենու հիմնական վնասատուներն են՝ խնձորենու
զննելու, օղակավոր մետաքսագործը, պտղակերը, գորշ տիգը, խնձո-
րենու կանաչ լվիճը, հիվանդություններից՝ տերևի և պտղի քոսը:
Տանձենու մոտ՝ պսիլան, խնձորենու կարմիր տիգը, տերևա-
լոր լվիճը, բալենու լորձնային սղոցողը, հիվանդություններից՝
տերևի և պտղի քոսը: Վնասատուների և հիվանդությունների
կատմամբ իրենց դիմացկունությունը աչքի են ընկել խնձորենու՝
ձվեկ, Պեպին Չերենկո, իսկ տանձենու՝ Լեոնային գեղեցկուհի և
Մալաշա սորտերը:

Սորտերի համառոտ բնութագիրը: Սորտերը տարբերվում են
մորֆոլոգիական հատկանիշներով և ագրոկենսաբանական
առանձնահատկություններով: Սորտեր տարբերող հատկանիշ-
ներն են. ծառի սաղարթը, տերևները, ծաղիկները և պտուղները:
Սորտային առանձնահատկությունների արտահայտման աստիճանը
պայման է արտաքին պայմաններից և կիրառվող ագրոտեխնիկա-
յից: Եթե արտաքին պայմանները համապատասխանում են սորտի
պահանջներին, ապա դրանց բնորոշ հատկանիշները և առանձնա-
հատկությունները ավելի լավ են դարգանում:

Խ Ն Ձ Ո Ր Ե Ն Ի

Ամառային սորտեր: Աստրախանի կարմիր: Մի շարք պլու-
զդաբանների կարծիքով սորտը ծագել է Աստրախանի շրջակայ-
քում, մոտ 150 տարի առաջ տարածվել է ամբողջ Ռուսաստանում
և մեծ համբավ է ձեռք բերել որպես կայուն, շահավետ ամառային
սորտ: Մառը միջին աճեցողության է, խիտ ճյուղավորությամբ,
կտրավուն սաղարթով: Պտուղը միջին մեծության է, տափակ կո-
րավուն: Պտղի մաշկը կանաչ-դեղնավուն է, հասուն շրջանում
մանուշակա-կարմրավուն ինտենսիվ գունավորումով: Պտուղները
հասունանում են օգոստոսի կեսերին, բերքատվությունը միջին
կամ միջինից բարձր է, վեգետացիան վերջանում է վաղ. լեռնա-
յին շրջաններում հանդիպում է մինչև 1500—2000 մ բարձրության
վրա: Մառերի ցրտադիմացկունությունը բավական բարձր է: Դի-
մացկունությունը քոսի նկատմամբ միջինից ցածր է. պտղակերից
քիչ է վնասվում: Պտուղները ամառային մյուս սորտերի նման շուտ
այլուրանման չեն դառնում, պահվում են 15—20 օր:

Սորտի արժանիքները: Տեղի և հողի նկատմամբ պահանջկոտ
չէ, չորադիմացկուն է, վաղ և ամեն տարի պտղաբերող է, պտղա-
կերով թույլ է վնասվում, համեմատաբար լավ պահունակ, փոխա-

գրադիմացկուն է, ունի գեղեցիկ և խնտենսիվ գունավորում, բավական լավ համ:

Սորտի բերութունները: Որոշ շրջաններում երկարակեցությունը և բերքատվությունը ցածր են, թեթեւ ունի գնպի պտուղների մանրացում:

Պապիրովկա: Ամառային լավագույն սորտերից է. ծագում հայտնի չէ, հայրենիքը համարում են Մերձբալթյան հանրապետությունները, որտեղ այս սորտը շատ տարածված է, ներկայումս լայն տարածում է ստացել ՍՍՀՄ-ի պտղաբուծական ամբողջ միջին գոտում, որոշ շափով հարավային մարզերում: Ծառերի ցրտադիմացկունությունը բավականին բարձր է, սաղարթը կտրավուն, միջին խտություն: Պտուղն ունի միջին մեծություն, կտրավուն է, կոնաձև, մաշկը բարակ, պինդ, կանաչ-դեղնավուն, լավ նկատելի սպիտակավուն հնթամաշկային կետերով: Պտուղը հասունանում է հուլիսի վերջերին, օգոստոսի սկզբներին, միջին բերքատու է, քաղը և սպառողական հասունացումը լինում են համարյա միաժամանակ. պտուղները կարելի է պահել 10—15 օր: Պտղի տեսքը գրավիչ է, օժտված լավ թարմացնող թթվա-քաղցր համով, նուրբ, հյութալի պտղամսով: Գերհասուն վիճակում պտուղները դառնում են ալրային, փոխադրադիմացկունությունը ցածր է: Լավագույն փոշոտիչներն են Աստրախանի կարմիր, Ռենետ Ռեշետնիկովի սորտերը:

Սորտի արժանիքներն են՝ վաղ պտղաբերությունը, պտուղների վաղ հասունացումը և լավ որակը:

Թերութուններն են՝ ցածր փոխադրադիմացկունությունը և պահունակությունը:

Տիտովկա: Հնագույն ռուսական սորտ է, 150 տարի առաջ առաջին անգամ նկարագրել է Մ. Մ. Բոլոտովը: Լայն տարածված է ամբողջ ՍՍՀՄ-ի միջին գոտում: Սորտի ցրտադիմացկունությունը բարձր է, ծառերը աչքի են ընկնում իրենց երկարակեցությամբ: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ, միջին հյութալիությամբ, թթվաքաղցր, ուժեղ բուրմունքով: Պտուղը հասունանում է օգոստոսի երկրորդ կեսին, պահվում է 30—40 օր, պտղի հասունացումը տեղի է ունենում ոչ միաժամանակ: Միջին բերքատվության է, պտուղը պտղաճյուղերին թույլ է միանում, փոխադրադիմացկունությունը՝ միջին: Պտուղները արագ դառնում են ալրային և նեխվում են: Տերները և պտուղները բոսով թույլ են վարակվում:

Սորտի արժանիքներն են՝ բարձր ցրտադիմացկունությունը, ցրտադիմացկունությունը և արտադրության տեսքի գրավչականությունը:

Թեբուրյուններն են՝ ճյուղերի հեշտությամբ կոտրվելը և պտղի անաժիպի որակը:

Արկադ ձմեռային (ստուգիշ): Սորտը ստացել է Ի. Վ. Միշուրինը 1901 թ. նեղզվեցիկ և Անտոնովկա սորտերի տրամախաչումից: Սերմից ստացված ծառը առաջին անգամ պտղաբերել է 1911 թ.: Մառի աճեցողությունը միջինից բարձր է, ճյուղավորությունը միջին խտության, սաղարթը կիսազնդած: Պտուղը միջին մեծության է, կլորավուն կոնածե, առանց կողավորության: Պտղամաշկը բարձր է, կարմրավուն շերտերով: Պտուղը հասունանում է օգոստոսի երկրորդ կեսին, բերքատվությունը բարձր է: Պտղամիսը սպիտակ է, հյութալի, բաղցր, համը միջակ է, համարվում է սեղանի և խմորի կարգի սորտ: Պտուղները պահվում են 20—30 օր, փոխադրադիմացկունությունը բարձր չէ: Մառերի ցրտադիմացկունությունը բարձր է, պտուղները և տերևները քոսից վնասվում են բավական ուժեղ:

Սորտի տարբերիչ հատկանիշներն են՝ պտղի համը, պտուղների պահունակության տեղությունը:

Ա շ ն ա ն ա յ ի ն ս ո Ր Տ Ե Ր Օլեգ: Սորտն ստացել է Ի. Վ. Միշուրինը Սկրիժապել պուրպուրովի ազատ փոշոտումից ստացված սերմավազույն սերմնաբույսերից: Սերմնաբույսը առաջին անգամ պտղաբերել է 1904 թ.: Մառի աճեցողությունը միջին է, սաղարթը կիսաազնդած, միջին խտության: Պտղի մեծությունը միջինից բարձր է, ձևը տափակ-կլորավուն, պտղամաշկը միջին ամրության է, կանաչադեղնավուն, հասուն շրջանում համարյա լրիվ ծածկվում է գորշ ծիրանագույն գծիկներով, կողավորությունը թույլ է արտահայտված՝ միայն պտղի վերևի մասում:

Պտուղը հասունանում է օգոստոսի վերջերին, սեպտեմբերի սկզբներին, պահվում է 30—40 օր: Միջին բերքատվության է: Պտղամիսը սպիտակ է, փափուկ, թեթև հատիկային կառուցվածքով, թթվա-բաղցրավուն համով: Համարվում է սեղանի երկրորդ և երրորդ կարգի սորտ: Մառերի ցրտադիմացկունությունը բարձր է, քոսի ձևի և կատամբ ունի միջին դիմացկունություն, պտղակերով թույլ է վնասվում:

Ռեբրիստոյն: Ստացել է Վ. Ի. Միշուրինը 1913 թ. Սլավյանկա և Դանցիգի Ռեբրիստոյն սորտերի տրամախաչումից: Առաջին անգամ պտղաբերել է 1926 թ.: Մառը ուժեղ աճեցողության է, սա-

դարձր ձվածե, ճյուղավորութիւնը միջին խտութիւն: Պտղի մեծութիւնը միջակ կամ միջինից բարձր է, տափակ-կլորավուն, լայն արտահայտված կողավորութիւն: Պտղամաշկը պինդ է, կանաչա-դեղնավուն, ծածկված է մուգ կարմրավուն նրբագծերով: Պտղամիսը դեղնա-վարդագույն է, խոշորահատիկ, թթվա-քաղցրավուն համով: Համարվում է սեղանի երկրորդ կարգի սորտ: Պտուղը հասունանում է օգոստոսի վերջերին, սեպտեմբերի սկզբներին, պահվում է 40—50 օր: Բերքատվութիւնը միջինից ցածր է, ծառի ցրտադիմացկունութիւնը՝ միջինից բարձր, կմախքային ճյուղերը բավական շատ տուժում են արեահարութիւնից: Քոսի նկատմամբ ունի միջին դիմացկունութիւն:

Ռենետ Ռեշետնիկովի: Ի. Ի. Ռեշետնիկովի կողմից ստացված Ռենետ սորտի սերմերի ցանքի սերմնարույսերից Ի. Վ. Միշուրինը ընտրել և ստացել է այս սորտը: Ցանքը կատարվել է 1902 թ., առաջին պտղաբերութիւնը եղել է 1914 թ.: Մառը միջին աճեցողութիւն է, սաղարթը կիսազնգած, միջին խտութիւն: Պտղի մեծութիւնը միջինից ցածր է, տափակ-կլորավուն, պտղամաշկը կանաչա-դեղնավուն, հասուն ժամանակ ոսկե-դեղնավուն, թույլ արտահայտված կարմրութիւն: Պտղամիսը սպիտակ-դեղնավուն է, մանրահատիկ, միջին հյութալիութիւն, թթվաքաղցր համով, համարվում է սեղանի երկրորդ կարգի սորտ: Պտուղը հասունանում է սեպտեմբերի առաջին կեսերին, պահվում է 40—50 օր, ունի միջին բերքատվութիւն: Մառերի ցրտադիմացկունութիւնը բարձր է, քոսի նկատմամբ դիմացկունութիւնը միջինից ցածր է:

Մառի առանձնահատկութիւններ: Ցրտադիմացկունութիւնը բարձր է, ճյուղերը ճկուն, բնափայտը ամուր և թափուկը քիչ:

Ֆլավա: Ստացել է Ի. Վ. Միշուրինը 1903 թ.: Կիտայկա խրնձորենու սերմերից, բեղմնավորված Ռենետ Բլենգեյմսկի սորտի փոշով, առաջին պտղաբերութիւնը եղել է 1917 թ.: Մառի աճեցողութիւնը ուժեղ է, լայն ձվածե սաղարթով, ճյուղավորութիւնը խիտ: Պտուղը միջին մեծութիւն է, հոլած: Պտղամաշկը կանաչա-դեղնավուն, լրիվ հասուն ժամանակ՝ վառ դեղնավուն: Պտղամիսը պինդ է, կոպիտ, հյութալիութիւնը թույլ, թթվային համով: Պտուղը հասունանում է սեպտեմբերի երկրորդ կեսին, պահվում է մինչև մարտի կեսերը: Համարվում է սեղանի երկրորդ կարգի սորտ: Բերքատվութիւնը միջինից բարձր է:

Մառի առանձնահատկութիւններ: Ցրտադիմացկունութիւնը բարձր է, ճյուղերը ճկուն են, պտուղներն ամուր են միացած, թա-

փուլը բիշ է, հիվանդությունների և վնասատուների նկատմամբ դիմացկուն է, հողի նկատմամբ՝ պահանջկոտ (նկ. 1)։

Չմեռալին սորոտ էր։ Պեպին Չերենկոյ։ Արժեքավոր է մեռալին սորոտ է, ստացել է Ս. Յ. Չերենկոյն Չերնիգովի նահանգում 1904 թ.՝ Պեպինկա-Լիտովսկայա և Կալվիլ սենժնի սորոտների տրամախաշումից։ Ծառը միջին աճեցողության է, սաղարթը պնդաձև, ճյուղավորությունը՝ միջին խտության։ Պտղի մեծությունը

Նկ. 1. Ֆլավա:

միջինից բարձր է, ձվա-կոնաձև։ Պտղամաշկը կանաչա-դեղնավուն, լրիվ հասուն ժամանակ՝ վառ դեղին (ծղոտագույն), թույլ ողողված վարդա-կարմրավուն գունավորումով։ Պտղամիսը սպիտակա-դեղնավուն է, մանրահատիկ, միջին հյութալիությամբ, քաղցր, թեթեւ բուրմունքով։ Պտուղը հասունանում է սեպտեմբերի կեսերին, սովորական պահեստային պայմաններում պահվում է մինչև մարտի վերջերը։ Ծառերի ցրտադիմացկունությունը բավական բարձր է։ Տերևները և պտուղները բոսի նկատմամբ դիմացկուն են։ Ըստ պտղի որակի և պահունակության արժեքավոր սորոտ է։

Սորտի տարբերիչ հատկանիշներն են՝ պտուղը ձվա-կոնաձև է,

ճագարը բավական նեղ, ճառագայթաձև, ժանգոտված: Բաժակը մեծ է (նկ. 1):

Բիսմարկ: Միզենելում բուսաբան Մյուլլերը անհայտ ծագում ունեցող սերմից այս սորտը բնորոշ է տարածել է շնորհիվ պտղի լավ որակի: Ծառը միջին աճեցողության է, սաղարթը կիսազնդաձև, ճյուղավորությունը խիտ: Պտղի մեծությունը միջին է, լայն կոնաձև: Պտղամաշկը կանաչա-դեղնավուն է, լրիվ հասուն ժամանակ՝ ողողված գինե-կարմրավուն գունավորումով: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ, հյութալի, ուժեղ բուրմունքով, դուրեկան թթվաքաղցրավուն համով: Համարվում է սեղանի առաջին կարգի սորտ: Պտուղը հասունանում է սեպտեմբերի կեսերին, պահունակության տևողությունը բարձր է, սովորական պահեստներում պահվում է մինչև մարտի վերջը: Բերքատվությունը միջինից բարձր է: Ծառերի ցրտադիմացկունությունը բավական բարձր է, ճյուղերը ճկուն, պտուղները ամուր կպած ճյուղերին: Քոսի և պտղակերի նկատմամբ բավական դիմացկուն է:

Բարուշկինո: Այս սորտն ունի ռուսական ծագում, հայտնի է ավելի քան 100 տարի, ամենից շատ տարածված է ՍՍՀՄ-ի կենտրոնական մարզերում: Ծառը միջին աճեցողության է, սաղարթը լայն կլորավուն, նոսր: Պտուղը միջին մեծության է, տափակ-կլորավուն: Պտղամաշկը պինդ է, հիմնական գույնը կանաչ է, լրիվ հասուն ժամանակ՝ բաց դեղնավուն, ծածկված թույլ կարմրավուն գույնով: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ, հյութալիությունը թույլ, միջին բուրմունքով, թթվաքաղցրավուն: Պտուղը հասունանում է սեպտեմբերի կեսերին, պահվում է մինչև հունվարի վերջը: Ծառը միջին բերքատու է, ցրտադիմացկունությունը բավական բարձր է, պտուղները ամուր կպած են ճյուղերին, բայց հասունացման շրջանում ուժեղ թափվում են: Քոսի նկատմամբ ունի միջին դիմացկունություն, համարվում է սեղանի երկրորդ կարգի սորտ:

Սորտի արժանիքներն են՝ պտուղների պահունակության տևողությունը բավական երկար է, համը բավարար, փոխադրադիմացկուն է:

Սորտի քերությունն այն է, որ ծառերը ուշ են պտղաբերում:

Կալվիլ անիսի (սառուգիշ): Սորտն ստացել է Ի. Վ. Միչուրինը Անիս բարխատնի և Կալվիլ ձմեռային սորտերի տրամախաչումից:

Ծառի աճեցողությունը միջինից բարձր է: Սաղարթը կլորավուն, ճյուղավորությունը խիտ: Պտուղը միջին մեծության է, լայն կոնաձև, լավ արտահայտված նեղ կողերով: Պտղամաշկը պինդ է,

կանաչա-դեղնավուն, հասունացման շրջանում ծածկվում է գեղեցիկ, վառ կարմրավուն գույնով: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ, միջին հյութալիությամբ, թթվաքաղցր, ուժեղ բուրմունքով: Պտուղները հասունանում են սեպտեմբերի վերջին տասնօրյակում, պահվում են մինչև մարտի կեսերը: Միջին բերքատու է: Մառերի ցրտադիմացկունությունը միջինից ցածր է:

Սորտի տարբերիչ հատկանիշները: Տերեւները բաց կանաչավուն են, խոշոր սղոցանման եղրերով, պտուղները լայն կոնաձև են, համարյա լրիվ ծածկված կարմրավուն գունավորումով, լավ արտաշատված նեղ կողերով: Պտղաբերում է հիմնականում պտղաճյուղիկների վրա:

Տ Ա Ն Ձ Ե Ն Ի

Ա մ ա ո ա յ ի ն ս ո Ր Տ Ի Ր: Սուխումի դյուշես: Սորտի ծագման մասին հավաստի տվյալներ չկան: Կուլտուրական սորտի պատահական սերմնաբույս է, շրջանացված է Վրաստանում (Աբխազական ՍՍՀ-ում):

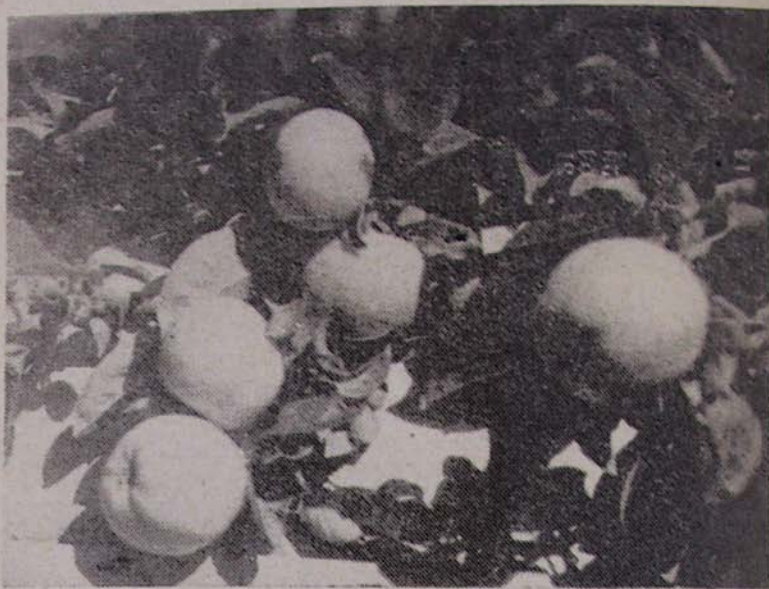
Նրիտասարդ ծառերի աճը թույլ է, բայց հետագայում հասնում է դգալի չափերի. սաղարթը բրդաձև է, ճյուղավորությունը միջին խտությամբ: Պտղի մեծությունը միջինից ցածր է, զանգակաձև: Պտղամաշկը միջին ամրության է, սկզբում գորշ կանաչավուն, իսկ հասունացման ժամանակ՝ դեղնավուն: Պտղամիսը բաց դեղնավուն է, խոշորահատիկ, հյութալի, քաղցր, թույլ թթվությամբ և տափալության: Մառերը միջին բերքատվության են: Պտուղը հասունանում է օգոստոսի կեսերին, պահվում են երկու շաբաթ: Մառերի ցրտադիմացկունությունը բավական բարձր է, պտուղները ճյուղերին ամուր կպած: Սնկային հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն: Համարվում է սեղանի երկրորդ կարգի սորտ:

Սորտի արժանիքներն են՝ հողային պայմանների և խնամքի նկատմամբ բիշ է պահանջկոտ, պտուղները վաղ են հասունանում:

Թերությունը՝ պտուղների ոչ բավարար համե է:

Կըըլ արմուղ: Մառը միջին աճեցողության է, սաղարթը լայն բրդաձև, խտությունը նոսր: Պտղի մեծությունը միջինից ցածր, կլորավուն-ձվաձև: Պտղամաշկը միջին ամրության է: Հիմնական գույնը կանաչ է, հասուն ժամանակ ծածկված գինեկարմրավուն գունավորումով: Պտղամիսը սպիտակավուն է, մանրահատիկ, միջին հյութալիությամբ, քաղցրաթթվային համով: Մառերը միջին

բերքատու են: Պտուղները հասունանում են օգոստոսի վերջերին, պահվում են երկու շաբաթ: Մառերի ցրտադիմացկունությունը բարձր է, պտուղը ճյուղին ամուր է կպած: Բավական դիմացկուն է սնկային հիվանդությունների նկատմամբ: Համարվում է սեղանի երկրորդ կարգի սորտ:

Նկ. 2. Պեպին Չերենկու:

Ջիր-նադրի: Ժողովրդական սելեկցիայի հնագույն ադրբեջանական սորտ է: Լայն տարածված է Ադրբեջանի ցածրադիր և նախալեռնային շրջաններում: Մառի աճեցողությունը բավական ուժեղ է, լայն բրդաձև, ճյուղավորությունը միջին խտությամբ: Պտուղը փոքր է, երկարավուն, շշտանձաձև, պտղամաշկը պինդ է, կանաչա-դեղնավուն, հասուն ժամանակ՝ դեղին նարնջակարմրավուն գունավորումով: Պտղամիսը սպիտակ է, պինդ, հյութալիությունը միջին, առանց քարային հատիկների, համը քաղցր է, թույլ թթվությամբ, առանց բուրմունքի: Մառերի բերքատվությունը միջինից բարձր է: Պտուղները հասունանում են օգոստոսի վերջերին, սեպտեմբերի սկզբներին, պահվում են երեք շաբաթ: Մառերի ցրտադիմացկունությունը բավական ցածր է, պտուղը ճյու-

դին ամուր կպած չէ: Անկային հիվանդութիւններին նկատմամբ դիմացկուն է: Համարվում է սեղանի երկրորդ կարգի սորտ:

Սորտի արժանիքները: Ծառերը երկարակյաց են, բերքատուութիւնը բավական բարձր է:

Թերութիւնն այն է, որ պտուղները մանր են:

Բեսսեմյանկա (ստուգիչ): Հնագույն ռուսական սորտ է, հաւանաբար բաղմամյա ժողովրդական սելեկցիայի արդիւնք, ամենաշատ տարածված սորտն է ՍՍՀՄ-ի միջին գոտում: Բեսսեմյանկա անունն ստացել է պտուղների մեծ մասի մեջ սերմերի բացակայութեան պատճառով: Ծառերի աճեցողութիւնը միջինից բարձր է, սաղարթը լայն բրդաձև: Պտուղների մեծութիւնը միջինից ցածր է, կարճ տանձաձև: Պտղամաշկը պինդ է, կանաչ, հասուն ժամանակ՝ ոսկյա դեղնավուն, կարմրա-դարչնագույն թշկով: Պտղամիսը դեղնավուն է, խոշորահատիկ, հյութալի, կիսահալչող, թեթեւ թանաքամութեամբ, բաղցր: Ծառերը միջին բերքատու են, պտուղը հասունանում է օգոստոսի վերջերին, սեպտեմբերի սկզբներին, պահվում է մինչև 10 օր: Ծառերի ցրտադիմացկունութիւնը բարձր է, պտուղը ճյուղին ամուր է կպած, սնկային հիվանդութիւնների նկատմամբ դիմացկուն է:

Ա. Շ. Ն. Ա. Ն. Ա. Յ. Ի. Ն. Ս. Ո. Ր. Տ. Ե. Ր.

Լեռնային գեղեցկուհի: Այս սորտը ստացվել է Լենինականում, Պ. Գ. Կարանյանի կողմից՝ Անտառային գեղեցկուհի և Միշուրինի Բերե ձմեռային սորտերի տրամախաչումից: Շրջանացված է Հայաստանի լեռնային գոտում: Ծառը միջին աճեցողութեան է, սաղարթը բրդաձև, ճյուղավորութիւնը խիտ: Պտուղը միջին մեծութեան է, կլորավուն կամ կարճ տանձաձև: Պտղամաշկը բարակ է, միջին ամրութեան, հիմնական գույնը դեղին, հասուն ժամանակ՝ դեղնաոսկեգույն, մուգ կարմրավուն գունավորումով: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ, առանց քարային բջիջների, հյութալի, քաղցր-թթվային դեսերտային համով: Ծառերի բերքատուութիւնը միջինից բարձր է, պտուղները հասունանում են սեպտեմբերի կեսերին, պահվում են 40—50 օր:

Ծառերն ունեն բարձր ցրտադիմացկունութիւն, պտղի միացման ամրութիւնը ճյուղին միջին է, սնկային հիվանդութիւններին նկատմամբ դիմացկուն է: Լավագույն փոշոտիչներն են Միշուրինի հիշատակին, Անտառային գեղեցկուհի և Ղաբաղ արմուղ սորտերը:

Սուրտի արժանիքը ծառերի բարձր ցրտադիմացկունությունն է:

Սուրտի բերարյունը պտուղների ոչ երկարատև պահունակությունն է:

Միշուրինի հիշատակին: Ստացել է Պ. Գ. Կարանյանը՝ Անտառային գեղեցկուհի և Միշուրինի բերն ձմեռային սորտերի տրամախաշումից: Շրջանացված է Հայաստանի լեռնային գոտում: Մասը ուժեղ աճեցողության է, սաղարթը նեղ բրգաձև, միջին խտության, պտղի մեծությունը միջինից բարձր է, հակառակ ձվաձև կամ բութ տանձաձև է (նկ. 3): Պտղամաշկը միջին ամրության է, դեղնականաչավուն, հասուն շրջանում՝ բաց դեղնավուն՝ մուգ կարմրավուն գունավորումով: Պտղամիսը սպիտակ է, խոշորահատիկ, հալչող, հյութալի: Ունի մուշկային բուրմունք, քաղցրավուն համ: Մառերի բերքատվությունը միջին է, պտուղը հասունանում է սեպտեմբերի վերջերին, պահվում է 40—50 օր:

Մառերն ունեն բարձր ցրտադիմացկունություն: Պտղի միացման ամրությունը ծառին միջին է: Սնկային հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն: Լավագույն փոշոտիչներն են՝ Լեռնային գեղեցկուհի, Հեղինե, Լենինականի ուշահաս, Բեսսեմյանկա, Անտառային գեղեցկուհի, Սուխումի գյուշես սորտերը:

Սուրտի արժանիքներն են՝ ծառերի բարձր ցրտադիմացկունությունը և պտղի լավ համը:

Բերն Ամանլի: Պատահական սերմնաբույս է, որը զրոնրվել է Արևմտյան Եվրոպայում մոտավորապես 1826 թ.: ՍՍՀՄ-ում քիչ է տարածված, հաճախ կարելի է հանդիպել Հյուսիսային Օսեթիայում, ինչպես նաև Հյուսիսային Կովկասի նախալեռնային մասերում:

Մառերի աճեցողությունը բավական ուժեղ է, սաղարթը անկանոն է, նոսր, կախ ընկած ճյուղերով: Պտուղը տանձաձև է, միջինից բարձր մեծության, պտղամաշկը պինդ է, դեղնականաչավուն, հասուն ժամանակ՝ ոսկե-դեղնավուն, կարմրա-դարչնագույն գունավորումով: Պտղամիսը դեղնա-սպիտակավուն է, մանրահատիկ, նուրբ, հյութալի, բուրմունքը միջին, ունի թթվաքաղցրավուն համ:

Մառերի բերքատվությունը միջին է, պտուղը հասունանում է սեպտեմբերի առաջին տասնօրյակում, պահվում է երկու շաբաթ: Մառերի ցրտադիմացկունությունը բավական բարձր է: Պրտուղը ճյուղին ամուր է կպած, սնկային հիվանդությունների և պտղակերի նկատմամբ դիմացկուն է: Լավագույն փոշոտիչներն են՝

Նկ. 3. Միշուրիկի հիշատակին

Հեղինե, Սուխումի դյուշես, Կզրլ արմուղ, Անտառային գեղեցկուհի սորոտերը:

Սորաի արժանիքներն են՝ ծառերը առողջ են և երկարակյաց, բերքատույնությունը բավական բարձր, պտղի համը լավ:

Թերություններն են՝ պտղի համը կայուն չէ, անբարենպաստ պայմաններում խիստ վատանում է:

Մալաչա: Ժողովրդական սեւեկցիայի հնագույն հայկական սորտ է, լայն տարածված է Հայաստանի ցածրադիր գոտիներում, Ադրբեջանի, Նախիջևանի շրջանում և մասամբ Վրացական ՍՍՀ-ում:

Մառը միջին աճեցողության է, սաղարթը լայն բրգաձև, ճյուղավորման խտությունը՝ միջին: Պտուղը շրտանձաձև է, միջին մեծությամբ, Պտղամաշկը ամուր է, դեղնականաչավուն, հասուն շրջանում՝ դեղնա-ոսկեգույն, արեւի կողմում՝ թույլ դունավորումով: Պտղամիսը դեղնավուն է, նուրբ, հյութալի, յուղային, հալչող, քաղցր, ունի լավ բուրմունք և հիանալի դեսերտային համ: Ծառերի բերքատույնությունը կենդանականի բարձրավանդակի պայմաններում միջակից ցածր է, պտուղները հասունանում են սեպտեմբերի առաջին կեսերին, պահվում են 15—20 օր: Ծառերն ունեն միջին ցրտադիմացկունու-

թյուն, պտղի միացման ամբուսթյունը ճյուղին՝ միջինն: Սնկային հիվանդութիւնների նկատմամբ դիմացկուն է:

Սորտի արժանիքն է՝ պտուղների դեսերտային լավ համը:

Թերութիւններն են՝ ծառերի ցածր ցրտադիմացկունութիւնը, պտուղների կարճատե պահունակութիւնը:

Անտառային գեղեցկունի (ստուգիշ): Պատահական սերմնաբույս է, գտնվել է Բելգիայում՝ XIX դարի սկզբներին, լայնորեն տարածված է Արևմտյան Եվրոպայում, Հյուսիսային Ամերիկայում: ՍՍՀՄ-ում տարածված է հարավային շրջաններում: Բարձր ցրտադիմացկուն սորտերից է: Մառերի աճեցողութիւնն ուժեղ է, սաղարթը լայն բրդաձև, ճյուղավորման խտութիւնը՝ միջին: Պտղի մեծութիւնը միջինից բարձր է՝ ձվատանձաձև: Պտղամաշկը բարակ է, պինդ, կանաչադեղնավուն, հասուն շրջանում՝ ոսկյա-դեղնավուն, վառ կարմրավուն գունավորումով: Պտղամիսը դեղնա-սպիտակավուն է, մանրահատիկ, հյութալի, յուղանման, բաղցր, ունի հիանալի դեսերտային համ, ուժեղ բուրմունք: Մառերի բերքատվութիւնը բարձր է, պտուղները հասունանում են սեպտեմբերի առաջին կեսին, պտղի միացման ամբուսթյունը ճյուղին միջինից ցածր է: Պահվում է 2—3 շաբաթ: Ժամանակին համաքելու դեպքում (հասունացումից 10 օր առաջ) դիմանում է տեղափոխումներին: Հիմնականում օգտագործվում է թարմ վիճակում: Մառերն ունեն բարձր ցրտադիմացկունութիւն, հողի նկատմամբ պահանջկոտ չեն, բայց լավ են աճում բերրի, փուխր հողերում: Մի շարք դրական հատկանիշներից բացի ունի բարձր ցրտադիմացկունութիւն, բերքատվութիւն, պտղի գերազանց համային հատկութիւններ: Սորտն ունի երկու էական թերութիւն՝ պտուղը և տերևները շատ ուժեղ վնասվում են բոսից և պտուղները հեշտությամբ թափվում են:

ՈՒՇ ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ՍՈՐՏԵՐ

Հեղինե: Ստացել է Պ. Գ. Կարանյանը՝ Անտառային գեղեցկուհի և Միչուրինի բերե ձմեռային սորտերի տրամախաչումից: Շրջանացված է Հայաստանի լեռնային և նախալեռնային շրջաններում: Տարբեր միկրոգոտիներում տարվում են արտադրական փորձարկումներ:

Մառերը միջին աճեցողութիւյան են, լայն կլորավուն սաղարթով, մասամբ կախ բնկած ճյուղերով: Պտուղը կլորավուն է կամ բութ տանձաձև, միջինից բարձր (նկ. 4): Պտղամիսը պինդ է, կանաչադեղնավուն, հասուն շրջանում՝ մուգ-կարմրավուն ծածկույթով, որը դրադեցնում է պտղի կեսը: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ

Հյութալի, յուղալին, ունի միջին բուրմունք, թթվաքաղցրավուն, դե-
սերտալին համ: Մառերի բերքատվությունը բարձր է, պտուղները
հասունանում են սեպտեմբերի վերջին տասնօրյակում և պահվում
60—70 օր: Հիմնականում օգտագործվում են թարմ վիճակում:
Պտղի միացման ամրությունը ծառին միջինից բարձր է: Մառերն
ունեն բարձր ցրտադիմացկունություն: Լավ են տանում ջերմաստի-
ճանի տատանումները, որը բնորոշ է լեռնային շրջաններին: Սնկա-
լին հիվանդությունների և պտղակերի նկատմամբ դիմացկուն է:
Լավագույն փոշոտիչներն են՝ Լենինականի ուշահաս, Միշուրինի
հիշատակին, Անտառային գեղեցկուհի սորտերը:

Նկ. 4. Հեղինե

Սորտի արժանիքներն են՝ պտղի դեսերտային համը, ծառերի
ցրտադիմացկունությունը և դիմացկունությունը ջերմաստիճանի
տատանումների նկատմամբ:

Լեռնականի ուշահաս: Ստացել է Պ. Գ. Կարանյանը՝ Անտա-
ռային գեղեցկուհի և Միշուրինի բերե ձմեռային սորտերի տրամա-
խաչումից, շրջանացված է Հայաստանի լեռնային և նախալեռնային
շրջաններում: Մառերի աճեցողությունը ուժեղ է, սաղարթը՝ բրգա-
ձև, հյուղավորման խառությունը՝ միջին: Պտուղը կլորավուն է, խո-

շոր: Պտղամաշկը կանաչա-դեղնավուն: Հասուն ժամանակ՝ վառ կարմիր գունավորումով: Պտղամիսը սպիտակ է, նուրբ, յուղալին, հյութալի, ունի միջին բուրմունք, քաղցրավուն, դեսերտալին համ: Մառերի բերքատվությունը միջինից բարձր է, պտուղները հասունանում են սեպտեմբերի վերջին տասնօրյակում: Պտղի միացման ամրությունը ճյուղին միջինից ցածր է, պտուղները պահվում են 60—70 օր, հիմնականում օգտագործվում են թարմ վիճակում: Մառերն ունեն բարձր ցրտադիմացկունություն: Լավ են տանում ջրմասսերձանի տատանումները, սնկային հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն են, իսկ պտղակերի նկատմամբ՝ միջին:

ՉՄԵՌԱՅԻՆ ՍՈՐՏԵՐ

Կյուրդուկի: Աղբրեջանական ժողովրդական սելեկցիայի սորտ է: Մառերը միջին աճեցողության են, սաղարթը կլորավուն, բրդաձև, նոսր: Պտուղը ձվաձև է, մանր, պտղամաշկը պինդ, կանաչավուն, հասուն շրջանում՝ կանաչադեղնավուն: Պտղամիսը սպիտակ է, խոշորահատիկ, քիչ հյութալի, ունի թույլ բուրմունք ու քաղցրավուն համ: Մառերի բերքատվությունը միջինից ցածր է, պտուղները հասունանում են հոկտեմբերի առաջին տասնօրյակում, պահվում են 10—20 օր: Մառերը բավականին ցրտադիմացկուն են: Սնկային հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն է:

Միշուրինի բերե ձմեռային (ստուգիշ): Ստացել է Ի. Վ. Միշուրինը՝ Ուսուրիական տանձնու սերմնարույսը ծաղկման առաջին տարում խաչասերելով հարավային Ռոյալ սորտով: Ստացված սորտը իր մեջ ղգալիորեն համատեղել է ծնողների լավագույն հատկանիշները:

Մառերի աճեցողությունը միջինից բարձր է, սաղարթը՝ լայն, բրդաձև, նոսր, որոշ չափով կախ ընկած ճյուղերով: Պտուղը միջին մեծության է, կարճ տանձաձև, պտղամաշկը պինդ, բաց կանաչավուն, հասուն շրջանում՝ գորշ, մուգ կարմրավուն գունավորումով: Պտղամիսը սպիտակ է, խոշորահատիկ, կիսահալչող, հյութալի, տափալ, ունի թույլ բուրմունք, գինեքաղցրավուն համ: Մառերի բերքատվությունը միջինից բարձր է: Պտուղը հասունանում է հոկտեմբերի առաջին տասնօրյակում: Պտղի միացման ամրությունը ճյուղին ուժեղ է: Պտուղը պահվում է 30—40 օր: Մառերը բավականին ցրտադիմացկուն են, բուռն ունի համեմատաբար թույլ դիմացկունություն: Պտուղները քիչ են վարակվում բոսով և պտղակերով: Համային հատկանիշները շատ փոփոխական են, կապված են

տարվա օգերեութաբանական, ինչպես նաև հողային պայմաններին: Որոշ տարիների ստացվում են բարձր որակի խոշոր պտուղներ, իսկ երբեմն էլ պտուղները լինում են մանր, անհամ, տափալ, պտղամիսը կոպիտ, մեծ բանակությամբ բարային բշիջներով:

Ե Ջ Ր Ա Կ Ա Յ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Խնձորենու և տանձենու ուսումնասիրվող սորտերը բարձր բերքատվությամբ աչքի չեն ընկնում: Համեմատաբար լավ բերք է ըստացվել խնձորենու Աստրախանի կարմիր, Ռենետ Ռեշետնիկովի, Պեպին Չերնենկո, Բիսմարկ, իսկ ցածր՝ Բաբուշկինո, Ռերբիստոյե, Արկադ ձմեռային սորտերին:

Տանձենու բարձր բերք են տվել Հեղինե, Լեռնային գեղեցկուհի, Լենինականի ուշահաս, Միշուրինի հիշատակին, իսկ ցածր՝ Մալաչա, Բեսսեմյանկա, Միշուրինի Բերե ձմեռային և Կյուրդուկի սորտերը:

Ծառերը հիմնականում պտղաբերում են պարբերաբար, որը կախված է տեսակի և սորտի կենսաբանական առանձնահատկություններից: Տանձենու մոտ պարբերականությունը համեմատաբար թույլ է արտահայտվում:

Լենինականի պայմաններում խնձորենու սորտերի պտուղների պահույնակության տևողությունը տատանվում է 10—220 օր: Շատ վաղ, հուլիսի կեսերին հասունանում են Աստրախանի կարմիր, Պապիրովկա սորտերի պտուղները, ուշ հասունացող սորտերի թվին են պատկանում Բիսմարկ և Պեպին Չերնենկո սորտերը, որոնց պտուղները սովորական պտղապահեստարաններում պահվում են մինչև ապրիլ ամիսը:

Տանձենու սորտերից վաղ հասունանում են Սուխումի դյուշես և Կղըլ արմուղ սորտերը: Ուշ հասունացող սորտերից են Հեղինեն և Լենինականի ուշահասը: Ուսումնասիրության երկու տարվա տվյալների հիման վրա իրենց ընդհանուր հատկանիշներով աչքի են ընկել խնձորենու Աստրախանի կարմիր, Պապիրովկա, Բիսմարկ, Պեպին Չերնենկո, իսկ տանձենու՝ Հեղինե, Լենինականի ուշահաս, Լեռնային գեղեցկուհի և Բերե Ամանլի սորտերը, որոնք կարելի է երաշխավորել լեռնային գոտու շրջաններում շրջանացնելու և սորտիմենտը լրացնելու համար:

Խնձորենու և տանձենու սորտերի վարակվածությունը հիվանդություններով և վնասվածությունը վնասատուներից կախված են սորտային հատկություններից, կլիմայական պայմաններից, ագ-

քրտեխնիկայից և ծառի անհատական առանձնահատկություններից։
Հենինականի բարձրավանդակի պայմաններում խնձորենու հի-
վանդություններից տարածված են բոսը և թույլ ձևով ավրացողը (Ռե-
նետ Ռեշետնիկովի), իսկ վնասատուներից՝ պտղակերը, խնձորենու
ցեցը, օղակավոր մետաքսագործը, կանաչ լվիճը, գորշ տիզը։ Տան-
ձենու հիվանդություններից՝ բոսը, վնասատուներից՝ պտղակերը,
պսիլան, խնձորենու կարմիր տիզը և տերևաուլոր լվիճը։ Քոսի տա-
րածման աստիճանը կախված է տեղումների բանակից և ապրիլ-
մայիս ամիսների ջերմությունից։ Այսպես, 1963 թ. առատ տե-
ղումների և օգի բարձր խոնավության պայմաններում բոս հիվան-
դությունը բավական ուժեղ արտահայտվեց, որը զգալի վնաս պատ-
ճառեց ծառերին։ Հատկապես շատ տուժեցին Աստրախանի կար-
միր, Արկադ ձմեռային և Ռենետ Ռեշետնիկովի, տանձենու՝ Ան-
տառային գեղեցկուհի սորտերը։ Հիվանդությունների և վնա-
սատուների նկատմամբ իրենց համեմատական դիմացկունու-
թյամբ աչքի են ընկել խնձորենու Օլեգ, Պեպին Չերենկո և
տանձենու Լեոնային գեղեցկուհի ու Մալաչա սորտերը։

ОГАНЕСЯН Г. Г.

АГРОБИОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ НЕКОТОРЫХ НОВЫХ СОРТОВ ЯБЛОНИ И ГРУШИ В УСЛОВИЯХ ЛЕНИНАКАНА

В работе приводятся результаты агробиологического изучения некоторых новых сортов яблони и груши.

В процессе изучения освещаются вопросы сроков созревания плодов, урожайности, вкусовых достоинств, химического состава и лежкости.

Срок созревания плодов является важной биологической особенностью сорта, определяющей распространение и характер использования сорта. По срокам созревания сорта подразделяются на летние, осенние и зимние.

Урожайность является одним из главных биологических и хозяйственных качеств, определяющих производственную ценность сортов. Среди изучаемых сортов по урожайности отличались: из яблонь — Астраханское красное, Пепин Черненко и Бисмарк; из груш — Елена, Горная красавица.

Длительность лежкости сортов яблони колеблется от 10 до 220 дней. В обыкновенных плодохранилищах плоды яблок сортов Бисмарк, Пепин Черненко хранятся до апреля, а из груш — 70 дней хранились плоды сортов Елена, Ленинанканская поздняя. По предварительным данным, по показателям хозяйственно-полезных признаков отличались сорта яблони — Астраханское красное, Папировка, Бисмарк и Пепин Черненко; сорта груши — Елена, Ленинанканская поздняя, Горная красавица и Бере-Аманли, которыми

можно заменить или пополнить стандартный сортимент высокогорных зон плодово-ягодных культур.

По данным учетов поражения болезнями и повреждение сельскохозяйственными вредителями установлено, что среди изучаемых сортов яблони поражаемость грибом парши значительно больше наблюдалась у Астраханского красного, Аркада зимнего, Ренета Решетникова; из сортов груши — у Лесной красавицы. Из вредителей были обнаружены плодожорка, яблоневая моль, колчатый шелкопряд, бурый плодовый клещ, зеленая яблонная тля, а на сортах груши — медяница, грушевая тля, листокрутка.

Небольшая поражаемость плодожоркой была обнаружена у сортов Ренет Решетникова, Бисмарк и Астраханское красное; значительно сильнее — у сортов Флава, Титовка, Кальвиль анисовый. Бурым плодовым клещиком заражены все сорта яблони, относительно слабо — Олег и Кальвиль анисовый.

Учеты на сортах груши показали, что медяница гораздо больше повреждает Джир-надри и Кзл-армуд.